

כסלו ה'תשע"ז

פרשת תולדות

הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה

עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatora1@012.net.il

תוכן העניינים:

1. יצחק בן אברהם	5. "ולאום מלאום יאמץ"
2. תפילתם של צדיקים	6. ברכת יצחק ליעקב
3. ישיבה ובית מדרש	7. לאומיות
4. גלוי ונסתר	

1. יצחק בן אברהם

פרשתנו פותחת בפסוק (בראשית כה יט): "ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק". הכפילות בפסוק, "יצחק בן אברהם" ו"אברהם הוליד את יצחק", מלמדת שוב על אישיותו המיוחדת של יצחק אבינו. ליצחק אבינו כביכול אין אישיות בפני עצמו, אלא רק בתור בנו של אברהם אבינו. כך ניתן ללמוד גם מן הפסוק המדלג על יצחק (מיכה ז כ): "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם". אך חלילה לנו מלחשוב כך, אלא עלינו לנסות להבין מהי אישיותו של יצחק אבינו, וכמה עוצמה יש בה למרות שאינה מוגדרת כאישיות בפני עצמה, אלא כדמות אמצעית בין אברהם ליעקב.

פעמים רבות הבנים מגלמים באישיותם את הצד השורשי של הדור הראשון, דור ההורים. אברהם אבינו מלא באהבת ד' ובאהבת הבריות, אך כמובן שכל מעשיו של אברהם והתכנים שהוא מגלם באישיותו נעוצים בשורש, והוא; הבחירה האלוקית באברהם להיות מייסד האומה הישראלית. יצחק אבינו כל כולו דבקות אלוקית, הוא מגלם באישיותו את הקירבה המוחלטת לאלוקים, שיצר את האבות כגרעין של עם ישראל. כך ניתן לראות בפרשת העקידה בהסכמתו להיעקד על המזבח, וכן בכל מהלך השידוך שלו, שבו הוא פסיבי לחלוטין ומקבל את הדברים כפי רצון ד'. יצחק אבינו הוא רוחני מאוד, צדיק עליון, שאינו פעיל אלא חוזר על מעשי אבותיו. לכן נקרא יצחק "מידת הדין", כיוון שכל כולו דבקות אלוקית. הוא נקרא גם "פחד יצחק" מצד יראת השמיים שבו, ונקרא אף "מידת הגבורה" משום שהוא התגבר על הטבע וחי את האלוקות, בניגוד לשאר בני האדם שבדורו, שלא הכירו בבורא העולם, ולא היו מסוגלים לחיות את הצד האלוקי שבטבע. החזקת העמדה האלוקית מול כל אלה ששוכחים את הבורא היא הגבורה. הגבורה אינה בהכרח להכריע את הצד שכנגד, אלא עצם החזקה בעמדה מבלי להיות מושפע מהסביבה היא עצמה גבורה. מתוך החזקת העמדה בגבורה תבוא אחר כך גם ההשפעה על הסביבה, עד שהאמת תכריע לבסוף את המציאות כולה, וכולם יודו בנכונותה. יצחק, אם כן, חי את האלוקות בכל ישותו, חי את השורש שממנו צמח אברהם, ולכן הוא מתואר בפסוק תמיד כבנו של אברהם: "יצחק בן אברהם".

2. תפילתם של צדיקים

רבקה עקרה, וליצחק ורבקה אין זרע של קיימא. הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, ולכן מונע מהם את כוח ההולדה, הקיים באופן טבעי באדם, ולא מאפשר לו לצאת אל הפועל. הדבר דומה לעצירת גשמים, שבגללה אנו מוכרחים להרבות בתפילה. ואכן שלושה מפתחות הם בידיו של הקב"ה, שהוא בלבד פותח או סוגר אותם, והם מפתח של גשמים, של יולדת ושל פרנסה. לו היו הדברים האלו מגיעים באופן טבעי, ולא היו מסורים ישירות בידי הקב"ה, היינו רואים בילדינו רכוש פרטי שלנו, וביבול הישג עצמי, מבלי כל מחויבות כלפי שמיא. הקב"ה השאיר את המפתחות של העניינים הללו בידו, כדי שהם יגיעו לעולם דרך התפילה. כך, כאשר אנו נושאים עינינו לשמיים בבקשת הדברים החשובים לנו, מתגדל העולם המוסרי שלנו. אנו נעשים תלויים בקב"ה ומכירים בכך שהכל ממנו. דרך התפילה אנו גם מדייקים יותר במטרה שלשמה אנו מבקשים את צרכינו. כשאנו פונים לקב"ה בתפילה לזרע של קיימא, אנו מבינים שעלינו לגדל את הילדים שהוא נותן לנו בחסדו בשותפות מלאה איתו, מה שמחייב אותנו לגדלם לערכים מסוימים דרך אורח חיים מסוים. אם כן הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים על מנת לרומם את העולם מבחינה מוסרית.

הקב"ה נעתר לתפילותיהם של יצחק ורבקה, ורבקה נפקדת. "ויתרוצצו הבנים בקרבה... ותלך לדרוש את ד'" (בראשית כה כב). רבקה אינה יודעת שיש תאומים בבטנה, ולכן אינה מבינה את פשר ההתרוצצות בקרבה. חז"ל מתארים את ההתרוצצות כנטיה של יעקב לבתי מדרשות, ונטיה של עשו לבתי עבודה זרה. רבקה רואה בזה בעיה חמורה במטרה שלשמה היא העתירה לדי' ובקשה זרע של קיימא. אם לוולד יש נטיה לעבודה זרה מה היא מטרת לידתו, ולאן הולכים חייו? רבקה פונה אל בית מדרשם של שם ועבר כדי לחבר את העובר מחדש אל המטרה הנכונה, המטרה האלוקית. אברהם אבינו למד תורה, אך לא היה יכול להיות כל היום בבית המדרש, משום שנדרש להנהגה הציבורית. היה עליו לעמוד בקשר עם המלכים, היה לו מקנה כבד וכו'. גם יצחק אבינו, אעפ"י שהוא היה נפעל, בכל זאת גם הוא נדרש לפעילות של הנהגה, הוא המשיך לשמור על הקשר עם המלכים, המשיך בחפירת הבארות שחפר אביו, ולכן לא היה לו זמן להיות כל היום בבית המדרש. רבקה מבינה שעל מנת לעצור את ההתרוצצות היא חייבת לחזור לבית המדרש, לצאת מהמיית הנהגה הציבורית ולהתחבר מחדש אל בית המדרש כדי לחזק את המטרה אצל העובר שלה.

3. ישיבה ובית מדרש

בית המדרש שאליו הולכת רבקה הוא בית המדרש של שם ועבר. גם יעקב אבינו הלך ללמוד בבית המדרש של שם ועבר בדרכו לחרן. בית המדרש של שם ועבר היה בית מדרש ישיבתי.

ישיבה איננה מקום לימודים בלבד, אלא היא תנועת חיים שלימה שמתחילה בלימודים בבית המדרש, ואינה פוסקת לעולם, גם בצאתנו מבית המדרש. כשם שאדם נקרא בן הישוב שבו נולד וגדל גם כאשר הוא עובר למקום ישוב אחר, כך גם בחור ישיבה הוא בן ישיבה גם כאשר הוא כבר אינו חובש את ספסלי בית המדרש. הישיבה צריכה להמשיך לפעול באדם ולהותיר את רישומה עליו גם כאשר הוא אינו לומד בה בפועל. החסידות הצליחה לפתח חיים שבהם שולטת אווירה של קדושה סביב ה"חצר" החסידית ומחוצה לה. "חצרות הקודש" ממשיכות לפעול על החסיד גם מחוץ לגבולות ה"חצר", בכל מה שהוא עושה בחייו. כך היה צריך להיות גם בעולם הישיבות, שהישיבה לא תהיה רק זיכרון נעים מן העבר, אלא משהו שנותן כוחות לכל החיים.

"אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה" (יומא כח א). כל מה שעשה אברהם בחייו היה מתוך הישיבה, וכך גם יצחק ויעקב. לא בכדי קרא מרן הרב קוק זצ"ל לישיבת מרכז הרב, "הישיבה המרכזית העולמית". השם הזה רומז לכך שזוהי תנועה של תורה לכל העולם, בדיוק כפי שאצל האבות היתה הישיבה, לימוד התורה, תנועה של חיים.

רבקה מתמודדת עם הצדקות העליונה של יצחק. יצחק חי את הנקודה הפנימית ביותר, את השורש האלוקי של ההווה כולה, ואינו רואה את מה שגלוי מעל לפני השטח, אלא רק את מה שנסתר מן העין. הוא אינו רואה את רשעותו של עשו, ולכן הוא אוהב אותו. מילות הפסוק המתאר את היחסים בין יצחק, רבקה, עשו ויעקב מדוייקות (בראשית כה כח): **"ויהאב יצחק את עשו...** ורבקה **אוהבת את יעקב"**. אצל רבקה נאמר **"אוהבת"** בלשון הווה, כי היא חיה את הגלוי כאן ועכשו, ולכן היא אוהבת את יעקב. אצל יצחק נאמר **"ויהאב"**, בהיפוך מעתיד לעבר, כי הוא חי כבר את העתיד לבוא, ולכן הוא מסוגל גם לאהוב את עשו, שכן הוא בוחן אותו עפ"י סופו. רבקה מתמודדת עם הדברים שבאים ממקורם, מן השורש, כפי שהם מתגלים בצורה מורכבת ומסובכת בעולם. אמנם השורש קדוש, אך בגילויו בעולם מתגלעות בעיות רבות, ונוצרות השפעות שליליות.

דוגמה לגילוי השלילי של השורש נמצא אצל עשו. עשו בז לבכורה. הבכורה היא דבר אלוקי, שהרי בכורה היא החלטה אלוקית שלא ניתנת לשינוי ע"י בני אדם. מכיוון שהבכורה היא עניין אלוקי היו הבכורים משמשים בתחילה בעבודת בית המקדש. כיום מכיוון שהבכורים הם קודש אנו נוהגים לפדות אותם בכסף. עשו בז לבכורה, כלומר; הוא בז לכל דבר אלוקי, ובעיניו אין אלוקות, אין שורש ומקור, אלא אך ורק מה שגלוי ועומד לנגד עיניו.

יעקב קונה את הבכורה מעשו בנזיד עדשים. הדבר תמוה: וכי ניתן לקנות את הבכורה? הרי אם הבכורה היא עניין ביולוגי, מציאות עובדתית, כיצד ניתן לקנות אותה? אלא שהבכורה איננה רק מציאות עובדתית. הבכורה היא ראשית לכל עניין אלוקי, ולכן יעקב קנה את הבכורה מעשו משום שמהותית היא שייכת לו, הוא הבכור האמיתי. עקרונת יעקב כבר היה בכור בצד הרוחני של העניין עוד מלכתחילה, ונותר לו רק לקנות את הצד הגלוי של הבכורה.

5. "ולאום מלאום יאמץ"

כאשר רבקה מוטרדת מן ההתרוצצות בקרבה והולכת לדרוש את ד', הקב"ה מגלה ש"שני גויים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמץ" (בראשית כה כג). רבקה דואגת שמא הבן שיוולד לה לא יהיה צמוד למקור, אך הקב"ה מרגיע אותה ומגלה לה שמדובר כאן בשני בנים; האחד יהיה צמוד למקור וממשיך של אבותיו, ואילו השני יפנה לכיוון ההפוך. בין שני העמים האלו יהיה מאבק תמידי, "ולאום מלאום יאמץ", כאשר המאבק הזה יחזק את הלאום בעל השורש האלוקי. כאשר עם ישראל צריך להאבק על מנת להוציא אל הפועל את שורש נשמתו, הוא מוציא בסופו של דבר את הדברים אל הפועל בצורה חזקה ועוצמתית יותר. ואכן המטרה של יעקב היא לגלות את הנסתר, להוציא את העולם הפנימי הנסתר אל הפועל באופן גלוי. בעוד שיצחק חי את העולם הרוחני הנסתר, על יעקב לעמול על מנת להוציאו אל הפועל. אין ספק שזהו תפקיד קשה ומורכב, משום שחשיפת הנסתר בצד הגלוי מתנגשת עם דברים שבעולם הגלוי הסותרים את הצד הפנימי. "תתן אמת ליעקב"- אמנם לא קל להוציא אל הפועל את האמת בעולם שעדיין לא חי את האמת, וזהו מאבק לא פשוט, אך בסופו של דבר האמת מנצחת ניצחון הרבה יותר משמעותי, כי היא גברה על יותר עולמות של שקר.

בלידתם של יעקב ועשו היה יעקב אוהב בעקב אחיו. פעולה זו מבטאת את מהות תפקידו של יעקב בעולם: הוא אינו מאפשר לעשו להתנתק לגמרי מן השורש. הוא מבין שהאמת השלימה תצא אל הפועל בסופו של דבר רק דרך האחיזה שלו בעשו, שכן למרות שלעת עתה ניטש ביניהם קרב קשה, בסופו של דבר "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשוי" (עובדיה א כא).

יצחק סבור ששיתופם של שני האחים יחד הוא האידאלי, כאשר עשו יהיה עסוק בענייני החומר, ואילו יעקב יהיה פנוי לעסוק בצד הרוחני בלבד. אך רבקה רואה את הדברים אחרת. היא מבינה שהמאבק עדיין בעיצומו והדרך להגשמת האידאל של יצחק היא עדיין ארוכה. לכן היא עושה כל מה שביכולתה על מנת שיעקב יקבל גם את הברכות הגשמיות.

6. ברכת יצחק ליעקב

כאשר בא יעקב להתברך מפי יצחק, תמה יצחק ואומר (בראשית כז כב): "הקול קול יעקב והידיים ידי עשוי". הקול הוא דבר פנימי. אומר יצחק אבינו: הקול, הצד הפנימי, הוא קול יעקב, והידיים, הצד המעשי של העולם יהיו אכן ידי עשוי, ולשיטתו של יצחק ידי עשוי יישמעו לקולו של יעקב. לשיטתו של יצחק על יעקב להיות רק איש של "קול", שספון בבית המדרש, ואין לו כלל שייכות ל"ידיים", לצד המעשי של העולם. כלומר יצחק סבור שצריכה להיות הפרדה בין הרוח לצד המעשי, וחלוקת התפקידים בין שני האחים, יעקב ועשוי, בעניין הזה ברורה. לכן עולה אצלו תמיהה גדולה כאשר הוא מוצא שבאדם שלפניו יש את שני הצדדים, את ה"קול יעקב" ואת ה"ידי עשוי". יצחק שחי את הנסתר האלוקי, רואה בעיני רוחו את העולם כולו מאוחד באחדות הבורא. ואם ישנם הפכים הרי הם משלימים זה את זה באחדות ההפכים.

רבקה מלמדת אותנו שלא ניתן ליישם את שיטתו של יצחק מיידיית, אלא לאחר זמן רב, ובינתיים יתחולל מאבק אדיר בין יעקב לעשוי. רבקה היא שלב הביניים בתוכנית האלוקית, עד לעתיד לבוא, שבו תוכל התכנית האלוקית להתממש באופן מלא.

"וירח את ריח בגדיו" (בראשית כז כז). רש"י שם מפרש שיצחק הריח ריח גן עדן בבגדיו של עשוי. ליצחק יש חוש ריח מיוחד, שמריח את הריח שלעתיד לבוא. מאידך מובא במדרש (סנהדרין לו א) ש"ריח בגדיו" הוא "ריח בוגדיו", כלומר יש כאן בגידה של עשוי שלא פעל לקול יעקב. אך זה חלק מהסיבוך והמורכבות התמידית, של הנקודה האלוקית שצריכה להתגלות דרך העולם המעשי של עשוי, ולעת עתה אינה יכולה להתגלות דרכו, ולפיכך יש צורך במעשיות גם אצל יעקב. כך יהיה עד הגאולה השלימה, שבה כבר ניתן יהיה לרתום את עשוי להופעת וגילוי השכינה. אך בינתיים אנו חיים במצב של "ולאום מלאום יאמץ".

7. לאומיות

ישנה תחושה שהציבור מנסה לטשטש את תחושת הלאומיות בקרב בני האומה. הדבר בא לידי ביטוי אצל הרפורמים למשל, שמנסים ליצור נתק בין יהודי הארץ ליהודי התפוצות. בחו"ל התפתחה יהדות מנותקת מהלאומיות הישראלית בהשפעת הרפורמה. חשוב להבין שהרפורמה היא למעשה ניתוק ממסורת ישראל ומהלאומיות הישראלית. גם אם יש מן הרפורמים שתומכים ביושבי הארץ מבחינה כלכלית, הרי זה בגדר עזרה פרטית לנצרכים, ולא כפרוייקט לאומי.

גם בצה"ל יש לאחרונה ניסיון לטשטש את הצד הלאומי, כאשר צה"ל הוא למעשה הביטוי החזק ביותר ללאומיות ישראלית. הניסיון להגדיר את הצבא ככור ההיתוך של החברה הישראלית בלבד מחליש את הצד הלאומי בחיינו, בהרגשתנו ובמחשבתנו. צבא איננו מודל חברתי, אלא עניין לאומי. לכן עניינים כמו שוביניזם ושוויון זכויות אינם קשורים כלל למערכת הצבאית, אלא הם עניינים חברתיים בלבד. העובדה שהעולם היום הוא כפר גלובלי אחד גדול גם היא מטשטשת את הלאומיות ומחלישה את ה"לאום מלאום יאמץ". הצד הלאומי מחבר אותנו לצד הכללי, ולכן החיבור למסורת הוא גם החיבור לאומה, לצד הלאומי, הא בהא תליא. עלינו לדעת שישנם אסטרטגים גויים שמשתפים פעולה עם ארגונים רפורמים במאמץ להפוך את מדינת ישראל למדינת כל אזרחיה, להפריט את הלאומיות.